

طرح گسترش دسترسی همگانی و به اشتراک گذاری بریل

گروه مرجع نگاری دفتر فرهنگ معلولین

گفتگوی رو در رو (گفتن و شنیدن) با دیگران ارتباط برقرار می‌کند. اما همه ارتباطها و تعاملات دیالوگ چهره به چهره نیست؛ به ویژه در دنیای مدرن ارتباطات اغلب غیر همزمان یا غیر هم مکان یا غیر هم زبان یا فرد و جمع است. یعنی A با B می‌خواهد ارتباط داشته و پیامی را به او منتقل کند ولی فاصله زمانی آنها چند ساعت یا چند روز است؛ یا A در ایران و B در چین می‌باشد؛ یا A فارسی زبان و B زبانش سوئدی است. در همه این موارد که شامل همه متون علمی هم می‌شود؛ یعنی A یک مقاله برای جمعی تألیف می‌کند که هنوز به دنیا نیامده‌اند یا برای همایشی است که سال آینده برگزار می‌گردد. در این چهار صورت، پیام دهنده ناچار است از کتابت استفاده کند. نظام نگارشی بریل هم اکنون به رغم همه نواقص آن در جهان پذیرفته شده و نابینایان با نگارش علائم بریل، مخاطب را از نیت و مطلب خود آگاه می‌نمایند.

اما تا کنون این شیوه فردی اعمال و اجرا می‌شده و به ویژه در کشورهای در حال پیشرفت کمتر از تکنولوژی ارتباطات و روابط مدرن برای گسترش آن استفاده شده است. خلاصه اینکه اگر خط بریل مثل خط فارسی سوار امواج اینترنت شود و ارسال و دریافت آن با وسایل و تجهیزات ارزان و قابل دستیابی برای همه روشندان امکان پذیر گردد، قطعاً تحولات زیربنایی و ژرفی در فرهنگ و جامعه روشندان پدید می‌آید.

خلاصه تعریف این پروژه همگانی کردن و عمومیت بخشیدن به استفاده از بریل در هر وقت و هر زمان و توسط هر فرد برای ارسال و دریافت پیامها و متون و مطالب با استفاده از

در مورد بریل از حیث سودمندی، دیدگاه‌های متفاوت و متعارضی در بین اهل فن و کارشناسان هست. برخی بر این عقیده‌اند که خط بریل را باید کلاً کنار گذاشت؛ زیرا هزینه‌ها و دشواری‌ها و ماهیت گسترش ناپذیر آن به اندازه‌ای است که با سودمندی اندک آن برابری نمی‌کند و خلاصه ضررهای آن بیش از سود آن است. اما عده‌ای دیگر معتقدند ضررهای آن را می‌توان سامان دهی کرد و به حداقل رساند، از سوی دیگر در اینکه یک امکان و شیوه از دو روش اصلی برای یادگیری و فراگیری علوم است، نباید شک کرد و اگر فقط همین یک فایده را می‌داشت، کافی بود^۱.

نظر سومی هم هست که می‌گوید نباید داوری سفید و سیاهی داشت بلکه بریل در شرایطی فایده دارد و در شرایطی می‌تواند زیان داشته باشد. از اینرو باید شرایط اجرا و تحقق آن را با درایت و تدبیر سامان کرد.

دفتر فرهنگ معلولین به توصیه جناب حجة الاسلام و المسلمین سید جواد شهرستانی ریاست محترم دفتر آیت الله العظمی سیستانی و رئیس مؤسسه جهانی آل البیت (ع) از یک سال پیش به بررسی کارشناسانه خط بریل اقدام کرده که در صورت اجرا بسیاری از موانع و مشکلات بریل رفع شده و تبدیل به سامانه‌ای کارآمد و فعال و مفید برای روشندان می‌گردد.

تعریف پروژه:

بریل به عنوان یک ضرورت در زندگی روزمره همه نابینایان، اجتناب ناپذیر است. زیرا نابینا اغلب از طریق تخاطب و

۱. کودکان: آسیب بینایی و آموزش تلفیقی، کریستین آرتر و دیگران، ترجمه محمد احمدپناه، تهران، نرجس، ۱۳۸۳، ص ۸۰-۷۹.

تکنولوژی مدرن است.

هدف و ضرورت

آمارهایی که توسط مراکز بین‌المللی بیان شده گویای اینست که در کشورهای در حال توسعه ۴۰ تا چهارصد میلیون نابینا و کم بینا هستند. این اختلاف فاحش در مدارک آمده است و مربوط به شاخص‌های آماری است. در ایران از ۳ میلیون تا ۷ میلیون نابینا و کم بینای به شیب نابینایی وجود دارد. این قشر وسیع، در حد جمعیت یکی از استان‌هایی مثل فارس یا اصفهان است. اگر برای تمشیت و تدبیر امور آنان فکری نشود، سربار و کُلّ جامعه و هزینه‌های دولتی خواهند شد. ولی اگر فرهنگ جامعه و روشندان از نظر زیر ساخت‌های ارتباطات، اقتصادی و غیره سازمان‌دهی گردد، هر فرد از آنان تبدیل به عنصری فعال، پویا و به جای هزینه بر، درآمدساز برای خودش و کشورش می‌شود. همان روشی که کشورهای نظیر آلمان طی کرده و با برنامه ریزی معلولین و روشندان را به گونه‌ای مدیریت کرده‌اند که از اقشار مرفه و پولدار جامعه شده‌اند.

یکی از کارهای اساسی که برای روشندان ضرورت جدی دارد، توسعه ارتباطات و سامان دهی به روابط آنان است. مشکل از اینجا آغاز می‌شود که آنان توانایی خواندن و نوشتن متون عادی و بینایی را ندارند از طریق قوه‌های لامسه و شنوایی باید بخوانند و پیام‌ها را بفهمند و نیز بنویسند یا ارسال کنند. یعنی تمامی فرایند دریافت و ارسال پیام‌های آنان از طریق لامسه و شنوایی است.

در جهان مدرن با استفاده از تکنولوژی ارتباطات و تجهیزات رایانه و اینترنت و ماهواره به سامان دهی ارسال و دریافت پیام روشندان پرداخته و آن را مثل خط و پیام بینایی نموده‌اند. یعنی یک نابینا برای هر کس در هر زمان و در هر کجا برای هر فرد با هر زبان بخواهد پیامی را می‌فرستد و به سرعت هم جواب آن را دریافت می‌کند.

در این پروژه هدفمان بریل است و می‌خواهیم نابینایان پیام‌های خود را با خط بریل ولی با استفاده از سامانه‌های مدرن ارسال کنند. ولی این پروژه گام به گام اجرا خواهد شد.

مراحل پروژه:

گام نخست این پروژه ایجاد سایت اینترنتی و تجمیع متون بریل در آنجا است. این سایت توسط مرکزی که دیگر نهادها و مراکز را قانوناً نمایندگی می‌کند، متون

بریل را از همگان دریافت و علاوه بر آرشیو کردن آنها چند اقدام دیگر انجام می‌دهد:

۱- توصیف و گزارش هر متن آماده و روی سایت به صورت بریل و شنیداری قرار می‌گیرد.

۲- هر متن بریل، شنیداری هم می‌شود و گویایی آن روی سایت قرار می‌گیرد.

۳- اطلاعات تمامی متون بریل از سراسر جهان جمع‌آوری و روی سایت می‌رود.

۴- مبادله اطلاعات با همه مراکز جهان جهت داد و ستد متون بریل و گویایی.

پس از شکل‌گیری این سامانه ظرف نهایتاً ۴ ماه، در هر شهر نماینده‌ای در بهترین نقطه قابل دسترسی نابیناها انتخاب می‌شود. بهتر است کتابخانه عمومی یا مراکز بهزیستی یا مدارس استثنایی باشد. اتاقی جهت سرویس دهی در این مکان‌ها تعیین می‌گردد و چند دستگاه نصب می‌شود.

نابیناها با مراجعه حضوری یا از طریق تلفن درخواست خود را مطرح می‌کنند. مدیر سامانه شهرستان هم اگر آماده باشد پرینت بریل را گرفته و تقدیم می‌کند. اگر درخواست او مضاعف یعنی گویایی و بریل باشد هر دو را تحویل می‌دهد. اما اگر متنی را بخواهد که در سامانه مادر نیست، سه صورت پیدا می‌کند:

- قابل جایگزینی هست مثلاً ترجمه قرآن آقای مکارم را می‌خواهد و نداریم ولی ترجمه فولادوند را داریم و درخواست کننده آن را قبول می‌کند.

- قابل جایگزینی نیست ولی قابل تولید هست. زمان مشخصی به او قول داده می‌شود و در زمان مقرر تحویل می‌شود.

- اگر قابل تولید هم نباشد، پاسخ منفی داده می‌شود. مرحله دوم این پروژه اینست که هر نابینا خودش با وسایل و تجهیزاتی بتواند وصل به سامانه مادر شده و اطلاعات مورد نظرش را دریافت کند.

هزینه‌ها: این پروژه شامل یک سامانه مادر یعنی تعدادی تجهیزات و سایت اینترنتی کارآمد و حداقل ۳ نفر نیروی علمی و فنی است و در فاز اول در ۵۰ نقطه سامانه شهر تأسیس می‌شود که با دو نیرو در دو شیفت و تعدادی تجهیزات اداره می‌شود.

پاسخ اینکه آیا نابیناها کاربر و ارباب رجوع مبلغی باید پرداخت کنند یا نه؟ بستگی به پیدا کردن پشتیبان مالی دارد، نیز می‌توان هر شهر را به یک نیکوکار یا مؤسسه

دولتی واگذار کرد.

درباره همه هزینه‌ها کارشناسی‌هایی شده است و امید است با حداقل هزینه، اجرایی گردد.

موفقیت و شرایط آن

با بررسی‌های کشورهای مثل فرانسه، سوئد، بلژیک و آلمان معلوم شد آنها در سه دهه پیش، پروژه خود را مرحله به مرحله پیش برده‌اند و الآن به مرحله نهایی رسیده‌اند به طوری که هر نابینا با وصل به سایت بریل تمامی اطلاعات مورد نظرش را به خط بریل دریافت و می‌تواند پیام‌های خود را هم به خط بریل ارسال کند. البته مبدل‌هایی هم دارد که می‌تواند به گویایی یا خط بینایی برای خودش یا مخاطبش تبدیل کند.

تأثیر دیزی در این پروژه

خوشبختانه ما تجربه‌های کشورهای مثل سوئد و آلمان را پیش رو داریم. آنان با گذشت از شیب تندی توانستند، نابینایان را از بن بست دانش و ارتباطات رهانیده و دریچه ارتباط عمومی را به روی آنان بگشایند. این تجربه در قالبی در اروپا و آمریکا اجرا شده که به آن دیزی (DAISA) می‌گویند. این واژه مخفف این عبارت است:

Digital Accessible Information System

یعنی سیستم اطلاعات قابل دسترس دیجیتال.

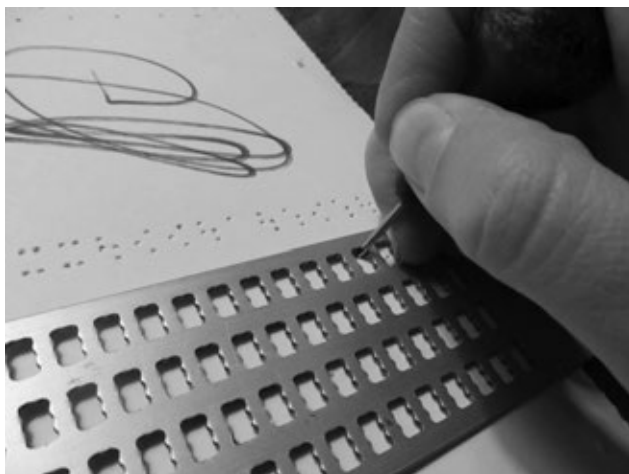
این سیستم بین‌المللی است و توسط اتحادیه و مجمع اعضا پشتیبانی و اداره می‌شود. تمامی آثار شنیداری و بریل سودمند برای نابینایان در این سیستم گردآوری و تبدیل به فرمت دیجیتال می‌گردد. در این صورت قابلیت‌های آن افزایش یافته و سودمندی آن مضاعف می‌گردد. اما سرگذشت دیزی در غرب را باید مرور کنیم تا بتوانیم تجربه آموزی نماییم.

در طول تاریخ دسترسی به اطلاعات برای نابینایان و معلولان دیداری، امیدبخش نبود و آنان همواره محروم از خواندن و نوشتن و دسترسی به اطلاعات چاپی بودند تا اینکه در حدود سال ۱۸۳۰ مرد جوانی به نام لوییس بریل سامانه‌ای از نقطه‌های برجسته را ایجاد کرد. اگر چه ماشین چاپ ۳۰۰ سال قبل اختراع شده بود اما به اندازه اختراع بریل با ارزش نبود زیرا با استفاده از بریل افراد نابینا به صورت حداقلی می‌توانستند هم بخوانند و هم بنویسند. توانایی حداقلی‌ای که شخص بتواند هم بخواند و هم بنویسد برای کسب مهارت‌های سواد ضروری است.

بیش از یک قرن بود که نابینایان از ترجمه‌های بریل کتاب‌های چاپی استفاده می‌کردند. همانطور که می‌دانیم کتاب‌های بریل، بسیاری از ویژگی‌های مناسب کتاب‌های چاپی را به اشتراک می‌گذارند مانند توانایی پریدن به صفحات یا بازخوانی صفحات مورد نظر. با این وجود مشکلاتی در خط بریل هست که پیامدهای منفی در پی داشته است. وزن، اندازه و صحافی آنها همراه داشتن و حمل و نقل آنها را دشوار می‌کند. کتاب‌های بریل، بزرگ و سنگین هستند زیرا کاغذ برجسته ضخیم‌تر از کاغذ سنتی است؛ نویسه‌های بریل تقریباً با اندازه یکسان به عنوان نویسه‌های ۳۶ نقطه‌ای هستند و کتاب‌های بریل باید آزادانه صحافی شوند، به گونه‌ای که نقطه‌های برجسته بریل را له نکنند. در بعضی کشورها مهارت استفاده از بریل به طرز قابل توجهی کاهش یافته است. برای مثال سواد بریل ایالات متحده در ۵۰ سال اخیر از ۵۰ درصد کودکان نابینای در سنین مدرسه در دهه ۱۹۶۰ تا ۱۲ درصد در دهه ۱۹۹۰ کاهش یافت. علاوه بر مسائل مربوط به بریل، عوامل دیگری وجود دارند که قالبی به غیر از کتاب‌های نسخه چاپی کوچک سنتی ایجاد می‌کنند و این قالب به طور بالقوه برای بسیاری از افراد مفید است. برای مثال بسیاری خوانندگان مسن‌تر، خواندن کتاب‌های چاپی عادی را به واسطه فرایندهای سنی طبیعی و بیماری‌های چشمی مرتبط با سن دشوار می‌بینند.

از طرف دیگر کتاب‌های گویای ضبط شده، در حدود ۱۹۳۰ یعنی ۱۰۰ سال بعد تولید شد. کتاب‌های گویا به سرعت محبوبیت لازم را به دست آورد زیرا همه گروه‌های سنی می‌توانستند از آن استفاده کنند و مخصوصاً برای بزرگترین جمعیت نابینایان یعنی افرادی که بینایی‌شان را در سنین بزرگسالی از دست داده بودند و از مهارت‌های بریل برخوردار نبودند، مفید بود.

دهه ۱۹۳۰ دهه بسیار مهمی برای کتاب‌های گویا بود در ۱۹۳۱، کنگره آمریکا برنامه کتاب گویا را ایجاد کرد. این برنامه «کتاب برای نابینایان بزرگسال» نامیده می‌شد و برای کمک به افرادی که مشکلات خواندن چاپ معمولی را داشتند، ایجاد شد. در سال بعد، بنیاد آمریکایی برای نابینایان، اولین کتاب‌های گویا را توسعه داد. در بریتانیا، نیاز برای کتاب‌های گویا در سال‌های بعد از جنگ جهانی اول در پاسخ به هزاران سرباز که در اثر جنگ، نابینا یا دچار معلولیت دیداری شده بودند و خواندن کتاب‌های گویا را

در دهه ۱۹۹۰، سه رویداد مهم اتفاق افتاد. در ابتدا، اینترنت همگانی شد. رویداد بعدی، اختراع صوت فشرده، مخصوصاً ام پی تری^۱ روشی ماندگار برای توزیع صوت دیجیتال روی اینترنت فراهم کرد. در رویداد سوم از آنجایی که دیسک‌های فشرده مورد استقبال گسترده‌ای قرار گرفته بود کتابخانه سوئد، این قالب را به عنوان رسانه هدف برای توزیع دی‌زی انتخاب کرد. نمونه اولیه پخش کننده دی‌زی در ۱۹۹۴ ساخته شد. بعد از آن کنفرانسی بین‌المللی در مورد رایانه‌هایی که به اشخاص با نیازهای خاص کمک می‌کنند، برگزار شد. این کنفرانس، منجر به علاقه قابل توجهی به طرح دی‌زی شد.

همانطور که اشاره شد در ابتدا، دی‌زی به عنوان سیستم اطلاعات صوت محور دیجیتال در سوئد، کتابخانه ملی کتاب‌های گویا و بریل سوئد^۲، توسعه یافت تا نیازهای کاربران کاست کتاب گویا را برآورده کند. کیفیت نامطلوب صدا، پخش طولانی و رسانه‌های دستی و عدم سازگاری کتاب‌های گویای امانت گرفته شده، نگرانی‌های اصلی خوانندگان حرفه‌ای کتاب‌های گویا بودند. مشارکت کاربر در سراسر فرایند توسعه، یکی از ویژگی‌های توسعه دی‌زی بود.

در سال ۱۹۹۴، کتابخانه ملی کتاب‌های گویا و بریل سوئد و کتابخانه لبی رینتن^۳ نمونه اولیه‌ای از کتاب گویای دیجیتال پی‌سی^۴ محور در کنفرانس آی‌سی‌سی‌اچ پی^۵ در وین^۶ ارائه کردند. در اوایل دسامبر ۱۹۹۵، زوریتا^۷، دبیر

1. Mp3

2. The Swedish Library of Talking Books and Braille

3. Labyrinten AB

4. PC (personal Computer)

5. ICCHP

6. Vienna

7. Zurita

نسبت به یادگیری بریل آسان‌تر می‌دیدند، احساس شد. در ۱۹۳۵ مؤسسه ملی سلطنتی نابینایان (RNIB) تولید اختصاصی کتاب‌های ضبط شده را با کتاب «قتل راجر آکرود آگاتا کریستی» در میان اولین کتاب‌های منتشره در قالب دیسک‌های شفاف راه اندازی کرد.

در دهه ۱۹۷۰ نوارهای کاست آنالوگ بر صنعت کتاب گویا تسلط داشتند. نوارهای کاست و پخش کننده‌ها به میزان وسیعی قابل دسترس و بر خلاف بریل نسبتاً ارزان بودند و برای استفاده، نیاز به آموزش خاصی نداشتند. با این وجود، در هنگام خواندن این کتاب‌ها، دسترسی آسان به قسمت‌ها یا صفحات مختلف میسر نبود. توانایی یافتن سریع مکانی در یک کتاب، برای مطالعه یا در یک کلاس درس، مهم است. به عنوان مثال ممکن است معلم در کلاس درس بگوید: «لطفاً به صفحه ۱۰۷ برگردید». همچنین به علت قالب‌های ناسازگار ضبط‌های استفاده شده، از به اشتراک گذاری کتاب‌ها بین سازمان‌ها یا اشخاص در کشورهای مختلف ممانعت می‌شود.

کتابخانه‌هایی که به افراد دچار معلولیت‌های چاپی خدمت می‌کنند از جمله نابینایی، کم بینایی، نارساخوانی، معلولیت‌های یادگیری، معلولیت شناختی، معلولیت هوشی، معلولیت‌های حرکتی، معلولیت‌های ذهنی و غیره، کاربران مشترکی دارند که دچار نگرانی‌های مشابهی هستند. علاوه بر نگرانی‌های کاربر، کتابخانه‌ها مجبورند که به سمت تغییر فناوری‌ها از آنالوگ به دیجیتال حرکت کنند.

در کنفرانس عمومی ایفلا^{۱۹۸۶} در توکیو، بخش کتابخانه‌ها برای نابینایان ایفلا، از برگزاری جلسه‌ای بین‌المللی پیرامون کتاب‌های گویای دیجیتال و کشف فناوری دیجیتالی که همه نیازمندی‌های کاربران همچنین ارائه دهندگان را برآورده می‌کند، بهره برد. نتیجه جلسه این بود که هیچ یک از فناوری‌های گویای دیجیتال در آن مرحله نیازمندی‌های توزیع کتاب‌های گویای دیجیتال را برآورده نکرده است.

دسترسی به اطلاعات دیجیتال در حدود سال ۱۹۹۰ امکان‌پذیر شد. افراد نابینا و کم بینا می‌توانستند از رایانه‌ها برای خواندن استفاده کنند. به تدریج کتاب‌های گویای دیجیتال، شیوه رایجی برای خواندن شد. البته این امر به این معنا نبود که از میزان بهره‌گیری کتاب‌های بریل کاسته شود زیرا کتاب‌های بریل تنها قالبی بود که به شخص امکان کسب مهارت‌های سواد را می‌داد.

کل اتحادیه جهانی نابینایان در نشست مقدماتی، با شور و شوق، خواستار ایجاد کنسر سیوم دی زی شد. توسدو^۱ در یومگای^۲، یاپ^۳ در هلند، بیجورک^۴ و نورداستروم^۵ در سوئد و دیگران توسعه دی زی را بسیار مورد حمایت قرار دادند. از چندین عضو بخش کتابخانه‌های نابینایان در تورنتو در سال ۱۹۹۵ بازدید شد و موافقت شد تا استانداردهای بین‌المللی کتاب‌های گویای دیجیتال توسعه یابد و قرار شد کتابخانه لبی رینتن در سوئد و شینانوکنسیسو^۶ در ژاپن آنها را به تلاش برای توسعه استاندارد کتاب گویای دیجیتال باز و غیر اختصاصی تشویق کنند. معاهده توسعه استاندارد کتاب گویای دیجیتال به طور موفقیت‌آمیزی در جلسه‌ای در کنفرانس عمومی ایفلا در ۱۹۹۵ استانبول بدست آمد. جلسه به این نتیجه رسید که یک استاندارد بین‌المللی را در طی دو سال ایجاد کند.

بر اساس توافق اولیه کتابخانه ملی کتاب‌های گویا و بریل سوئد و مؤسسه ملی سلطنتی نابینایان^۷ و سازمان کتابخانه‌های ژاپنی برای نابینایان، همچنین تولیدکنندگان، لبی رینتن، شینانوکنسیسو، نمونه آزمایشی بین‌المللی دی زی با یک دستگاه پخش اولیه ایجاد شد تا نیازمندی‌های کارکردی افراد دچار معلولیت‌های چاپ شناسایی شود. دولت ژاپن این بودجه را تأمین کرد. نمونه آزمایشی جهانی با مشارکت ۱۰۰۰ نابینا و معلول دیداری در ۳۰ کشور در ۵ قاره از جمله در مناطق در حال توسعه انجام شد. نتیجه خیلی روشن بود: افراد شکایات بسیاری در مورد سیستم نمونه اولیه داشتند اما در نهایت به توسعه استانداردهای دی زی ابراز تمایل کردند.^۸

از اینرو دیزی با حداقل امکانات کارش را آغاز کرد و طی چند دهه توانست امکاناتی برای روشن‌دلان فراهم آورد تا بتوانند به راحتی پیام خود را با دیگران به اشتراک گذاشته، بخوانند، بنویسند و با جهان، ارتباطات وسیع برقرار کنند. در ایران و جهان اسلام هم اجرای چنین طرحی شدنی است. البته بر خلاف عقیده برخی، کپی برداری از دیزی

صحیح نیست و باید شیوه‌ای متناسب با اقتضات بومی و ملی و مذهبی خودمان طراحی کنیم.

هم اکنون در برخی از کشورهای اسلامی، فعالیت‌هایی جهت راه‌اندازی سیستم‌های دیجیتال در جریان است. برای نمونه در مالزی در ۲۷ شعبان ۱۴۳۴ (یولیو ۲۰۱۳ م) مراسم جشنی با حضور شخصیت‌های قرآنی به منظور کامپیوتری کردن قرآن به خط بریل و راه‌اندازی شبکه قرآن بریل برپا کردند.^۱

لازم است مدیران این جریان‌ها در کنار هم تجمع و نشست داشته باشند و با تعامل و هم‌اندیشی شبکه دیجیتال سراسری برای جهان اسلام برای نابینایان را راه‌اندازی نمایند.

البته دفتر فرهنگ معلولین مطالعات و کارشناسی‌های خود را در یک جلد کتاب به زودی منتشر خواهد کرد. آنچه در اینجا آمد خلاصه‌ای از آن کتاب است.

خواهش از کارشناسان

این پروژه نیاز به همفکری و مشاوره بسیار دارد و امید به راهنمایی‌های کارشناسان داریم. از اینرو از همه عزیزان کارشناس در رشته‌های مختلف تقاضا و خواهش می‌کنیم اگر نظر انتقادی یا تکمیلی دارند به دفتر مجله توان‌نامه ارسال فرمایند تا انشاءالله مورد بهره‌برداری شایسته قرار گیرد.

1. Toucedo
2. umguay
3. Yapp
4. Bjork
5. Nordstrom
6. Shinanokensico. Ltd
7. Royal National Institute of Blind People

۸. امکان سنجی به کارگیری دی زی، زهرا آقایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زیر نظر سعید رضایی شریف آبادی، دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۰، ص-۱۲-۱۴.

۱. نشریه تلاوة (کوالالامپور مالزی)، ۲۷ شعبان ۱۴۳۴ ق، ص-۱-۲.